

4/p
14078

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

(повне найменування вищого навчального закладу)

Інститут інформаційних та соціальних технологій

(повне найменування інституту/факультету)

кафедра соціальних теорій

(повна назва кафедри)

Дипломна робота

бакалавра

на тему: «Гендерні відмінності уявлення про цінності сімей студентів
коледжу»

«General information about students in colleges »

Виконав(ла): студент(ка) денної/заочної форми навчання

Напрямок підготовки 6.030102 Психологія

Северінова Марія Геннадіївна

Керівник ст.викл. Богданова О.М.

Рецензент проф. Простомолотов В.Ф.

Рекомендовано до захисту:

Протокол засідання кафедри

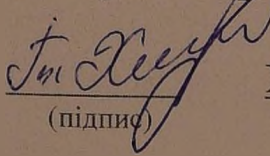
№ ____ від ____ травня 2017 р.

Захищено на засіданні ЕК № 3

протокол № ____ від ____ 2017 р.

Оцінка ____ / ____ / ____
(за національною шкалою, шкалою ECTS, бали)

Завідувач кафедри

(підпис)

Хлівнюк Т.П.

Голова ЕК

_____
(підпис)

Якупов В.А.

Одеса – 2017

790196

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВИВИЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ ЦІННІСНИХ УЯВЛЕНЬ ПІДЛІТКІВ	
1.1 Теоретичне обґрунтування психологічних особливостей підліткового віку	
1.1. 1 Загальна характеристика психічного і особистісного розвитку підлітків.....	7
1.1.2 Розвиток самосвідомості у підлітковому віці, як бази формування ціннісних уявлень.....	18
1.1.3 Розвиток спонукальної (мотиваційної) сфери підлітків, основою якої є ціннісні уявлення.....	25
1.2. Теоретичне обґрунтування проблематики ціннісних уявлень підлітків	
1.2. 1 Цінності і їх роль у житті особистості.....	32
1.2. 2 Класифікація цінностей.....	39
1.2. 3 Формування і структура ціннісних уявлень підлітків.....	45
Висновки до 1 розділу.....	50
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ ЦІННІСНИХ УЯВЛЕНЬ ПІДЛІТКІВ	
2.1 Методи дослідження ціннісних уявлень підлітків.....	53
2.2 Програма дослідження ціннісних уявлень підлітків.....	59
2.3 Результати дослідження ціннісних уявлень підлітків.....	62
Висновки до 2 розділу.....	66
ВИСНОВОК.....	68
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	71

ВСТУП

Кожне суспільство має унікальну ціннісно-орієнтаційну структуру, в якій відбивається самотність цієї культури. Оскільки набір цінностей, які засвоює індивід в процесі соціалізації йому "транслують" саме суспільство, дослідження системи ціннісних уявлень особи представляється особливо актуальною проблемою в ситуації серйозних соціальних змін, коли відзначається деяка "розмитість" суспільної ціннісної структури, багато цінностей виявляються такими, що руйнують, зникають соціальні структури норм, в ідеалах і цінностях, що "транслують" суспільство з'являються протиріччя.

Процес дорослішання з "дитини в підлітка" незмінно супроводжується прагненням більш поглиблено зрозуміти себе, розібратися у своїх почуттях, настроях, думках, стосунках. Життя підлітка має бути заповнене якимись змістовними стосунками, інтересами, переживаннями. Саме у підлітковому віці починає встановлюватися певне коло інтересів, яке поступово набуває відому стійкість. Цей круг інтересів є психологічною базою ціннісних уявлень підлітка. У цьому віці відбувається перехід інтересів з часткового і конкретного на абстрактне і загальне, спостерігається зростання інтересу до питань світогляду, релігії, моралі і естетики. Розвивається інтерес до психологічних переживань інших людей і до своїх власних.

Підлітковий вік є першим перехідним періодом від дитинства до зрілості. Якісні зміни, що відбуваються в інтелектуальній та емоційній сферах особистості підлітка (інтенсивний, нерівномірний розвиток і ріст організму, особистісні новоутворення та ін.), породжують новий рівень його самосвідомості, потреби у самоствердженні, рівноправному і довірливому спілкуванні з ровесниками і дорослими. Інтенсивний статевий розвиток зумовлює виникнення статевого потягу і пов'язані з ним переживання й інтереси.

Усе це є підставою для виокремлення підлітків в особливу соціально-психологічну, демографічну групу з характерними для неї настановами,

цінностями, нормами і манерами поведінки, які утворюють специфічну субкультуру.

У кризові періодисуспільства неповнолітні виявляються самими соціально нестійкими, морально не підготовленими і не захищеними. Часто, не маючи достатнього життєвого досвіду, моральних переконань, не уміючи розрізнити справжні цінності від уявних, штучних, вони закріплюють у своїй свідомості і поведінці негативні тенденції громадського розвитку.

Проблематика ціннісних уявлень підлітка полягає в тому, що рання юність, створюючи внутрішні умови, сприятливі для того, щоб людина почала замислюватися для чого вона живе, не дає засобів, достатніх для її вирішення. Добре відомо, що проблема сенсу життя не лише світоглядна, але і цілком практична. Відповідь на неї міститься як у середині людини, так і поза нею - у світі, де розкриваються її здібності, в її діяльності, в почутті соціальної відповідальності. Адже це якраз і утворює той дефіцит, який часом дуже хворобливо відчувається в юності. Таким чином, замикаючись на самому собі, пошук сенсу життя як би приречений на те, щоб залишитися лише вправою юнацького мислення, що створює реальну небезпеку стійкого егоцентризму і відходу в себе, особливо у юнаків з рисами невротизму або схильного до нього, у зв'язку з особливостями попереднього розвитку (низька самоповага, погані людські контакти). Проте, незважаючи на усі суб'єктивні труднощі, цей пошук містить в собі високий позитивний потенціал: в пошуку сенсу життя виробляється світогляд, розширюється система цінностей, формується той моральний стержень, який допомагає впоратися з першими життєвими негараздами, юнак починає краще розуміти навколишній світ і самого себе, стає насправді сам особистістю. Отже, в основі самовизначення в старшому підлітковому і юнацькому віці лежить особове самовизначення, що має ціннісно-сміслову природу, активне визначення своєї позиції відносно суспільно виробленої системи цінностей, визначення на тій основі сенсу свого власного існування. М.Р.Гінзбург вважає, що в ранньому юнацькому віці особове самовизначення (тобто

ціннісно-сміслові, самовизначення відносно цінностей) є генетично початковим, таким, що визначає розвиток усіх інших видів самовизначення. Свідомість старшого підлітка зовсім не є "ціннісним хаосом". Звичайно, ціннісно-смістова орієнтація підлітка дуже сильно відрізняється від ціннісно-сміслових уявлень дорослого. Особове самовизначення зовсім не завершується в підлітковому і ранньому юнацькому віці, і в ході подальшого розвитку людина приходить до нового особового самовизначення (перевизначення). Але діалектика тут така, що особове самовизначення виступає основою власного розвитку.

Сьогодні українське суспільство знаходиться ще в процесі стабілізації соціальних і моральних стосунків. Цей процес супроводжується істотним оновленням культури і моральних цінностей, які, у свою чергу, впливають на духовну і практичну діяльність сучасної людини.

Актуальність: нині дослідження ціннісних уявлень підлітка повинне показати основні тенденції в процесі зміни духовних і матеріальних цінностей сучасного суспільства. Сьогоднішні підлітки через декілька років остаточно вироблять свою систему цінностей, яку повинні будуть сприймати вже наступні покоління. Важливо саме зараз позначити негативні проблемні тенденції, і, поки ще є час, спробувати спрямувати процес формування ціннісних уявлень шляхом освоєння позитивних цінностей, вироблених попередніми поколіннями. Актуальність цієї проблеми полягає ще також в тому, що ціннісні уявлення підлітків в суспільстві, що реформується, їх структура і динаміка представляють особливий інтерес в плані цілеспрямованої організації виховання підростаючого покоління. Ця проблема набуває особливу значущість в умовах соціально-економічної і духовно-культурної трансформації суспільства викликану ситуацією перехідного періоду, що супроводжується кардинальною переоцінкою політичних і економічних цінностей.

Теоретико-методологічні принципи вивчення цієї проблеми закладені в роботах вітчизняних та російських фахівців в області соціології молоді М.

Лукашевич, М. Туленкова, А.І. Запесоцького, С.Н.Іконнікової, В.Т. Лісовського, А.А. Козлова, Ю. Колеснікова, Л.Я. Рубіной, Т.Е. Петрової, Е.Г. Слуцького. Підлітки розглядаються як специфічна соціально-демографічна група, перехідність положення якої визначається особливостями освітнього відтворення знання і включення підлітків в громадську практику. Специфіка положення підлітків в суспільстві визначає і особливості динаміки її ціннісних уявлень.

Поняття ціннісних уявлень неодноразово ставало в центр численних досліджень видатних зарубіжних і російських учених, таких як В.Б. Ольшанський, А.Г. Здравосмислов, А.И. Запесоцький, С.Н. Іконнікова, Н.И. Лапін, В.А.Отрут, М.С. Каган, А.А. Козлов, А.Г. Кузнецов, И.С. Кон, С.А. Кугель, Н.Д. Нікандров, В.Ф. Левичева, Н.Э. Смирнова, Е.Г. Слуцький, И.А.Сурина, В.Д. Тугаринов, В.И Чупров та ін. [18, с.42].

Об'єкт дослідження - цінності і ціннісні уявлення підлітків.

Предмет дослідження - цінності і ціннісні уявлення підлітків, гендерні відмінності.

Мета - визначити систему цінностей і ціннісних уявлень підлітків, і виявити чи існують гендерні відмінності.

Завдання:

1. Проаналізувати стан проблеми цінностей і ціннісних уявлень підлітків .
2. Розкрити суть понять "цінність" і "ціннісні уявлення"
3. Вибрати необхідні психодіагностичні методики, що дозволяють виявити цінності і ціннісні уявлення особи підлітка в сучасних умовах.
4. Виявити провідні цінності і ціннісні уявлення підлітків, виявити чи існують гендерні відмінності.

ВИСНОВОК

На підставі вивчення і аналізу науково-психологічної літератури ми зробили наступні висновки:

Цінності - це суспільно значимі для особи, соціальної спільності, суспільства в цілому матеріальні, соціальні об'єкти, духовна діяльність людини і її результати; соціально схвалювані і такі, що розділяються більшістю людей уявлення про те, що таке добро, справедливість, патріотизм, романтична любов, дружба і тому подібне.

Ціннісні уявлення - це виборче відношення людини до матеріальних і духовних цінностей, система його установок, переконань, переваг, виражена у свідомості і поведінці, спосіб диференціації людиною об'єктів за їх значимістю.

Ціннісні уявлення - найважливіші елементи внутрішньої структури особи, закріплені життєвим досвідом індивіда, усією сукупністю його переживань. Вони відмежовують істотне і важливе для цієї людини від несуттєвого. В силу цього ціннісні уявлення виступають важливим чинником, що обумовлює мотивацію дій і вчинків особи.

Ціннісні уявлення - це внутрішній компонент самосвідомості особи, який впливає на мотиви, інтереси, установки, потреби особи.

Теоретичним аспектам вивчення "цінностей" і "цінних уявлень особи" приділяли увагу такі учені, як Б.Г.Ананьєв, Л.С.Виготський, В.В. Рубінштейн, В.А. Отрут та ін. Великий вклад в дослідження ціннісних уявлень внесли І.С. Артюхова, Б.С. Волков, А.В. Мудрик, Е.І. Киприянова та ін.

Усвідомлення того, що є цінністю, є одним з найважливіших і вирішальних чинників, що зумовлюють розвиток особистості.

Проблема формування ціннісних уявлень особливу актуальність набуває в підліткові роки. У підлітка уперше пробуджується інтерес до свого внутрішнього світу; який проявляється в самоаналізі і роздумах над власними переживаннями, думками, кризі колишнього, дитячого відношення

до самого собі і до світу, негативізм, невизначеності, краху авторитетів. У підлітковий період здійснюється перехід від свідомості до самосвідомості, "викристалізовується" особистість.

У сучасній Україні спостерігається деяке падіння моральності молоді, що означає зміну ціннісних уявлень людей під впливом різних обставин. Можна сказати, що на сьогодні в країні складається нова морально-ціннісна атмосфера, відбувається переоцінка цінностей, їх творче переосмислення, розгорнулися суперечки про перетворення у багатьох сферах людського життя, у тому числі і духовно-моральною, ціннісною. В зв'язку з цим стає зрозумілим особливе значення ціннісних уявлень молоді. Тому виникає завдання цілісної організації освітнього простору, яка створювала б умови для наповнення внутрішнього світу підлітка ціннісним змістом. Особлива роль в її рішенні належить духовно-моральному вихованню, спрямованому на формування емоційно-мотиваційної сфери особистості.

Виходячи з цього, нами проведено емпіричне дослідження, спрямоване на вивчення ціннісних уявлень підлітків.

Результати, отримані за допомогою методик М. Рокича і Ш. Шварца узгоджені між собою: в усіх групах випробовуваних верхню частину рейтингу займають цінності "цікава робота", "наявність хороших і вірних друзів", "любов", "щасливе сімейне життя", "здоров'я". Нижню частину рейтингу займають цінності збереження ("безпека" "конформність", "традиції") і цінності самозвеличення ("влада", "гедонізм"). А також простежуємо гендерні відмінності у кількісному еквіваленті майже за усіма типами цінностей.

Якщо порівняти отримані дані з даними досліджень, що проводилися в 70-80-х роках минулого століття, то можна сказати, що у сучасних підлітків серед "термінальних цінностей" переважають індивідуалістичні цінності міжособистісних стосунків (любов, хороші друзі, здоров'я). Значимі у минулому такі цінності як "щастяінших", "безпека", "світ", "краса природи" у сучасних підлітків значущості не мають. Проте, молодь зберігає стійку

орієнтацію на знання, стійкі особисті стосунки, справжню любов, вірну дружбу.

Таким чином, припущена нами гіпотеза про те, що структура ціннісних уявлень сучасних підлітків змінилася, а показники значущості типів цінностей залежать від статевої приналежності підлітків підтвердилася.

Практична цінність, проведеного нами дослідження полягає в тому, що показує можливість практичну дієвість цілеспрямованої педагогічно-виховної роботи профорієнтаційної і духовно-моральної спрямованості на формування і зміну ціннісних уявлень підлітків. У наш час, коли так багато безладу і хаосу, напруженості, комплексний педагогічний і виховний вплив життєво потрібний підліткам для формування у них пріоритету загальнолюдських цінностей, для глибокої насолоди здоровим і урівноваженим життям, багатим красою і ведучим до гармонії усіх живих істот, навіть в наші складні часи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Антология гендерной теории. Составители Е. Гапова, А. Усманова. Минск: Пропилеи. 2000.— 373 с.
2. Анн Л.Ф. Психологический тренинг с подростками.- СПб.:Питер,2007.
3. Алексеев В.Г. Ценностные представления личности и проблема их формирования. М., 1989.
4. Ананьев Б.Г. Человек как предмет познания. Л., 1968.
5. Антоненко С. Поколение, застигнутое сумерками // Новый мир. –2009. – №4. – С.176–185.
6. Арсеньев А.С. Размышления о работе С.Л.Рубинштейна "Человек - мир" // Вопросы философии. 1993г. - №5. с. 130-160.
7. Артюхова Ю.В. Ценности и воспитание // Педагогика 1999г. - №4 с. 117-121.
8. Асеев В.Г. Мотивация поведения и формирование личности. Москва, Мысль 1976.
9. Артюхова И. Ценности – цели подрастающего поколения: На первом месте – здоровье, а творчество на последнем // Директор школы. – 2001. – №10. – С.84–87.
10. Барабанщиков Б.А. Системная организация и развитие психики //Психологический журнал.-2003.-№1.-С.28-38.
11. Василюк Т.Ф. Психология переживания различных критических ситуаций //Психологический журнал.-1995.-№5.-С.120-129.
- 12.Вассерман Л.И., Горьковая И.А., Ромыцына Е.Е. Родители глазами подростка: психологическая диагностика в медико-педагогической практике. Учеб.пособие. – СПб.: "Речь", 2008.
- 13.Бондарчук Е.И., Бондарчук Л.И. Основы психологии и педагогики. – К., 1999. С – 20-65.
14. Вікова і педагогічна психологія / За ред. Гамезо та ін. – К., 1984. С – 54-62.
15. Волков Б.С. Психология юности и молодости: Учебник для вузов.-М.: Трикста, 2006.-256с.

- 16.Всемирная энциклопедия: Философия/ Глав. науч.ред. и сост. А.А. Грицанов.-М.: Мысль, 2001.- 1550с.
- 17.Гаврилюк В.В., Трикоз Н.А. Динамика ценностных представлений в период социальной трансформации (поколенный подход) // Социол. исслед. – 2002. – №1. – С.96–105.
18. Дягілев В. М. Історичні аспекти гендерної політики в Україні (соціально-правовий статус жінок в українській історії) / В.М. Дягілев // Формування гендерного паритету в контексті сучасних соціально-економічних перетворень: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м.Київ, 5-7 грудня 2002 р.).- К.: Державний ін-т проблем сім'ї та молоді; Український ін-т соціальних досліджень, 2002. –С. 75-78
19. Ерофеев В. Наташа Ростова двадцать первого века: Социал. портрет современной девушки // Огонек. – 2001. – №23. – С.40–44.
20. Жуков Ю. М. Ценности как детерминанты принятия решения: социально-психологические проблемы социальной регуляции поведения / Ю. М. Жуков; под ред. Е. В. Шороховой, М. И. Бобневой. – М. : Наука, 1976. – С. 254–277.
- 21.Залесский Г.Е. Психологические вопросы формирования личности. М. Мысль, 1976.
- 22.Залесский Г.Е. Ценностно-мотивационные аспекты деятельностной теории учения // Вестник МГУ. Психология.- 1998.- №2 (апрель- июнь). – С. 58-67.
- 23.Здравомыслов А.Г. Потребность. Интересы. Ценности. М. 1986.
- 24.Захарчук А., Есликова Е. Ценности учащейся молодежи и людей среднего возраста // Специалист. – 1999. – №2. – С.30–32.
- 25.Иконникова С.Н. Социология о молодежи. Л., Знание 1985 с. 31.
26. Ильин Е. П. Мотивация и мотивы / Е. П. Ильин. – СПб. : Питер, 2006. – 512 с.
27. К проблеме формирования ценностных представлений и социальной активности личности/Под.ред. В.С.Мухиной. М., Мысль ,1989.

28. Киприянова Е. Жизненные планы, мотивы, потребности: результаты одного исследования ценностных представлений старшеклассников. // Экспресс-опыт 1999 - №1 (январь-июнь) с. 34-36.
29. Кирилова Н.А. Ценностные представления в структуре интегральной индивидуальности старшеклассников. // Вопросы психологии 1999.- №6.- с. 29.
30. Кон И.С. В поисках себя: личность и ее самосознание. М. 1984.- с. 335.
31. Кон И.С. Психология ранней юности. М., Просвещение 2009.
32. Крапивская Л.В. Личность и ее ценностные представления. М. 2003.
33. Крутецкий В.А., Лухин В.С. Психология подростков. М., Просвещение 1965.
34. Кузнецов В.М. Психолого-педагогические условия формирования личности учащихся. М., 1994.- с. 144.
35. Кулагина И.Ю., Коллюцкий В.Н. Возрастная психология: Полный жизненный цикл развития человека.- М.: ТЦ Сфера, 2008.
36. Киприянова Е.В. Исследование ценностных представлений старшеклассников и управление социализацией личности // Обществознание в школе. – 1999. – №2. – С.50–52.
37. Кирилова Н.А. Ценностные представления в структуре интегральной индивидуальности старших школьников // Вопр. психологии. – 2000. – №4. – С.29–37.
38. Кожеурова Н.С. Роль идеала в становлении жизненной позиции молодежи (теоретический аспект) // Культура. Политика. Молодежь: Сб. науч. ст. – М., 2001. – Вып 4, ч.1. – .147–165.
39. Леонтьев Д.А. Методика изучения ценностных представлений.- М., Смысл .-2012.
40. Леонтьев, Д. А. От социальных ценностей к личностным: социогенез и феноменология ценностной регуляции деятельности / Д. А. Леонтьев // Вестник Московского университета. Серия: Психология. – 1997. – № 1. – С. 20–27.

41. Лисовский В.Т. "Отцы" и "дети": за диалог в отношениях: Социол. публицистика // Социол. исслед. – 2002. – №7. – С.111–116.
42. Лисовский В.Т. Динамика социальных изменений: Опыт сравнит. социол. исслед. рос. молодежи // Социол. исслед. – 1998. – №5. – С.98–104.
43. Маслоу А. Самоактуализация / А. Маслоу // Психология личности : тексты [под ред. Ю.Б. Гиппенрейтер, А.А. Пузырея]. - М. : Изд-во Моск. ун-та, 1982. - С. 108 – 117.
44. Морено Я.Л. Социометрия: Экспериментальный метод и наука об обществе/Пер. с англ. А. Боковой.- М.: Академический проект, 2009.
45. Немов Р.С. Психология: учебник для студ. Высш. Пед. Учеб. Заведений: В 3 кн.- 4-е изд.- М.: Гуманит. Изд. Центр ВЛАДОС, 2008.- кн.3: Психодиагностика. Введение в научное психологическое исследование с элементами математической статистики.
46. Римская практическая психология в тестах, или как научиться понимать себя и других.- М.: АТС – ПРЕСС, 2009.
47. Сенько Т.В. Психология взаимодействия: Ч. 3: Личность в семейном социуме. – Мн.: Карандашев, 2009.
48. Фетискин, Н. П. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп / Н. П. Фетискин, В. В. Козлов, Г. М. Мануйлов. – М.: Институт Психотерапии, 2005. – 490 с.
49. Шадриков, В. Д. Введение в психологию: Мотивация поведения : для вузов /В. Д. Шадриков. – М.: Логос, 2003. – 210с.
50. Якобсон, П. М. Психологические проблемы мотивации поведения человека /П. М. Якобсон. – М.: Наука, 1969. – 140с.
51. Шорохова Е.В. Психологический аспект проблемы личности / Шорохова Е.В. // Теоретические проблемы психологии личности. – М. : Наука, 2004. – С. 3 – 33.